

Ceramika z interstadium epok neolitu i brązu oraz z okresów późniejszych

Janusz Czebreszuk

W niniejszym rozdziale omówione zostaną materiały ceramiczne łączone z INB (część 10.1) oraz z późniejszymi etapami dziejów (część 10.2), a mianowicie z epoką brązu (ceramika kultury łużyckiej) oraz z wczesnym średniowieczem.

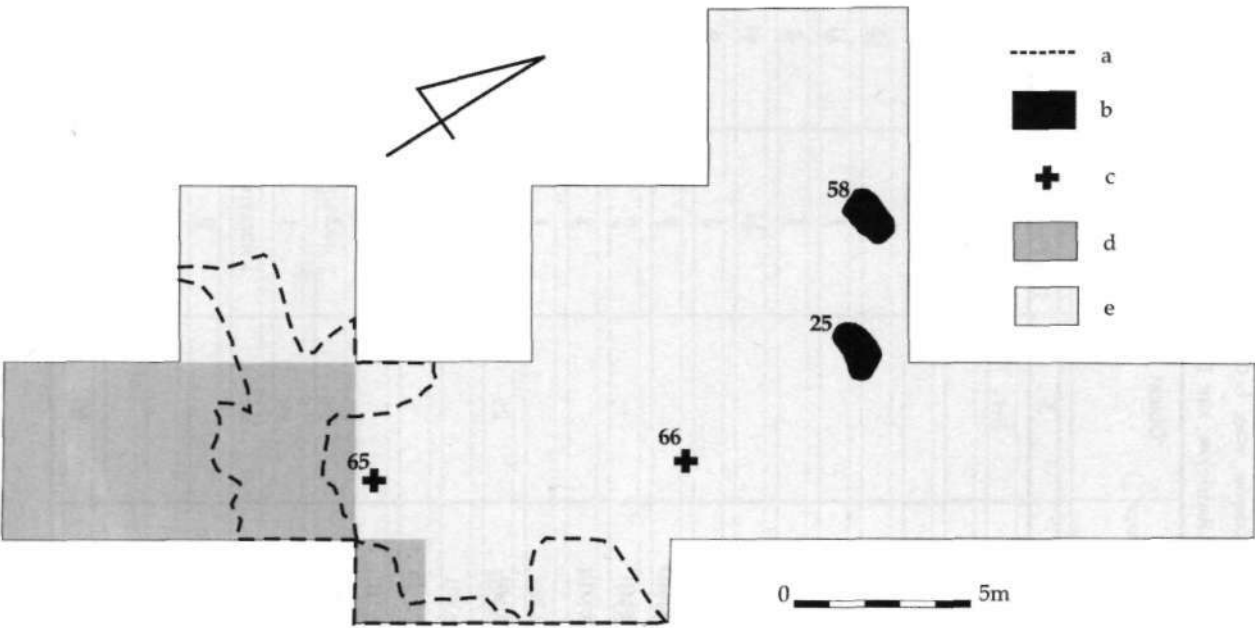
10.1. Ceramika z interstadium epok neolitu i brązu

Na stanowisku (ryc. 10.1) zarejestrowano 164 jednostki ceramiczne związane z interstadium epok neolitu i brązu (tab. 10.1). Jest wśród nich 6 naczyń całych lub rekonstruowanych rysunkowo (ryc. 10.2)

oraz 158 fragmentów ceramiki. Łączna waga zbioru wynosi 2,467 kg, a wskaźnik jego rozdrobnienia — 0,07. Zidentyfikowano niewielką liczbę materiałów wydzielonych: 12 fragmentów zdobionych, 7 krawędzi wylewów, 2 ucha i 6 den (ryc. 10.2 i 10.3).

10.1.1. Dyspersja źródeł i zagadnienie ich homogenności

Ceramikę z INB odnotowano we wszystkich wykopach (tab. 10.2), w większości w obrębie warstwy ornej (WNI — 53,8% fragmentów) oraz bezpośrednio pod nią (WNII/WMI — 22,4% ogółu). Jedynie 23,8% znalazło się w warstwach niezakłóconych przez współczesną działalność agrotechniczną. Na stanowisku

Ryc. 10.1. Opatowice, pow. Radziejów, stan. 1. Dyspersja ceramiki z interstadium epok neolitu i brązu.
Legenda: a — wkopy współczesne; b — obiekt z interstadium epok neolitu i brązu; — hipotetyczny obiekt z interstadium epok neolitu i brązu; d - e — frekwencja fragmentów ceramiki na metr kwadratowy (d — 1-2 fragmenty/m ; e — mniej niż 1 fragment/m)
Fig. 10.1. Opatowice, district of Radziejów, site 1. Dispersion of pottery of the Interstage between the Neolithic and Bronze Age.
Key: a — modern destructions; b — feature linked to the Interstage between the Neolithic and Bronze Age; — hypothetical feature linked to the Interstage between the Neolithic and Bronze Age; d - e — incidence of pottery shards per square metre (d — 1-2 fragments/m ; e — fewer than 1 fragment/m)

Tabela 10.1. Opatowice, pow. Radziejów, stan. 1. Ogólna charakterystyka zbioru ceramiki z interstadium epok neolitu i brązu

Table 10.1. Opatowice, district of Radziejów, site 1. Register of diagnostic pottery of the Neolithic-Bronze Interstage

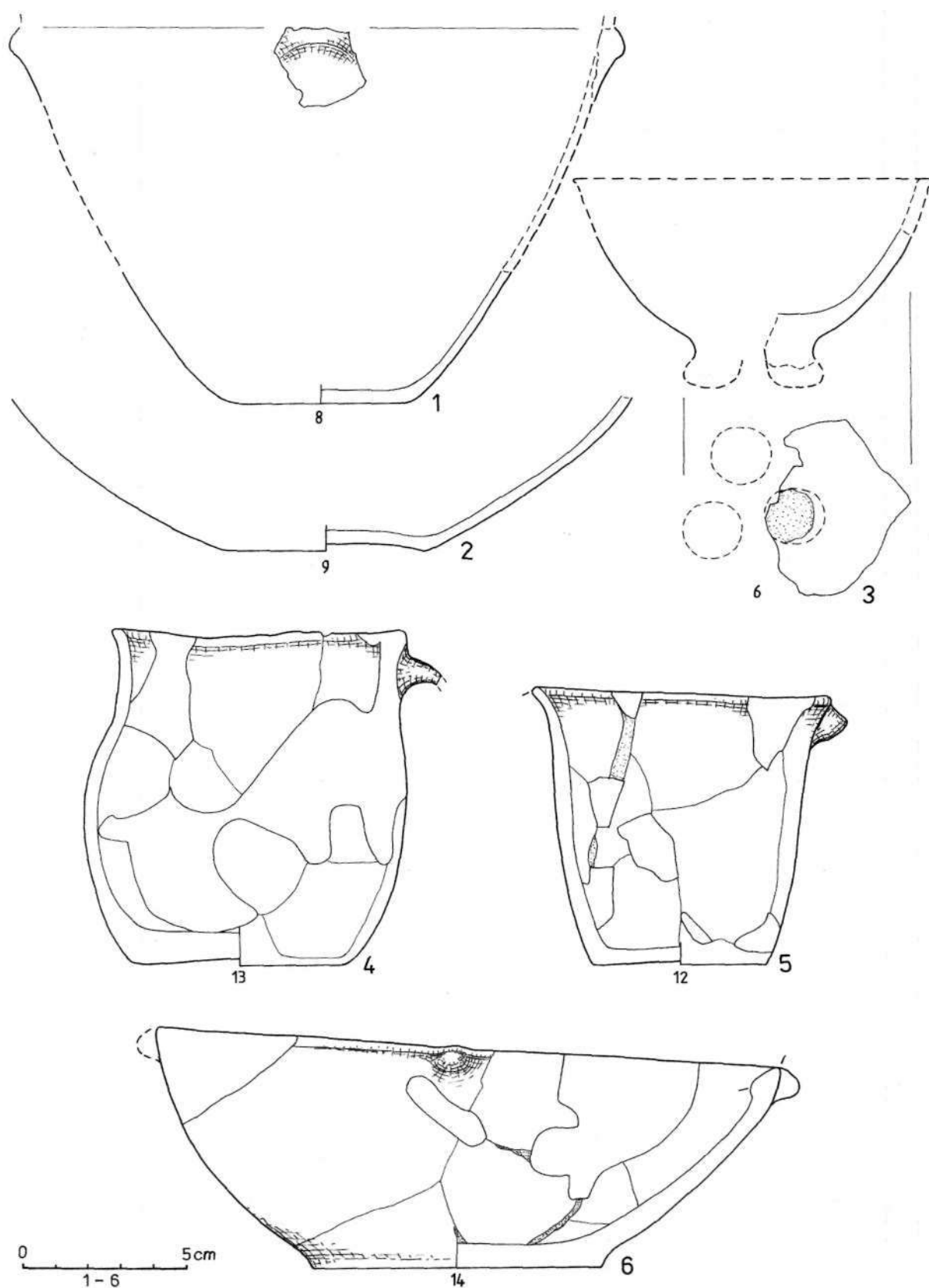
Wykop	Poziom eksploracji	Obiekt	Liczba fragmentów	Waga (w gramach)	Liczba elementów wydzielonych				
					krawędzie	ucha	dna	makromorfologia	fragmenty zdobione
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
SBP, pole A			3	11					
I	WNI		13	105	1				
I	WNII/WMI		2	14					
I	WNII/WMII		1	2					
I	WNII/WMIII		1	11					1
I	WNI + WNII		1	2					
II	WNI		11	44					
II	WNII/WMIA		2	9					
II	WNII/WMIB		5	93					
II	WNII/WMII		7	34					
II	WNII/WMIII		2	48	1		1		
II	WNII		1	3					
II/VI	WNII/WMV	25	1 naczynie	150	1		1	1	1
III	WNI		3	9					1
III	WNII/WMIA		1	4					
III	WNII/WMII		3	14					
III	WNII/WMIII		2	7					
III	WNII/WMIV		1	3					1
III	WNII/WMIII	66	1 naczynie	15			1	1	
IV	WNI		9	63					1
IV	WNII/WMI		2	10					
IV	WNII/WMII		1	15					
IV	WNII/WMI	65	2 naczynia	160			2	2	

Tabela 10.1 ciąg dalszy

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
V	WNI		25	161					
V	WNII/WMI		1	4					
V	WNII/WMII + III		3	18	1				1
VI	WNI		3	10	1				1
VI	WNII/WMVII	58	2	37					
VI	WNII/WMIX	58	2 naczynia	1080	2	1	2	2	1
VII	WNI		10	69					
VII	WNII/WMI		13	66					1
VII	WNII/WMII		2	19					
VII	WNII/WMIII		1	12					
VII	WNII/WMV		1	2					
VIII	WNI		3	18		1			
VIII	WNII/WMI		7	37			1		1
VIII	WNII/WMII		1	7					1
IX	WNI		4	32					1
X	WNI		1	3					
XI	WNI		1	8					
XI	WNII/WMIV		1	7					
XI	WNII/WMV		4	25					
XII	WNI		1	2					
XII	WNII/WMIII		1	2					
XII	WNII/WMV	59A ¹	2	22					
RAZEM			158 + 6 naczyń	2467	7	2	8	6	12

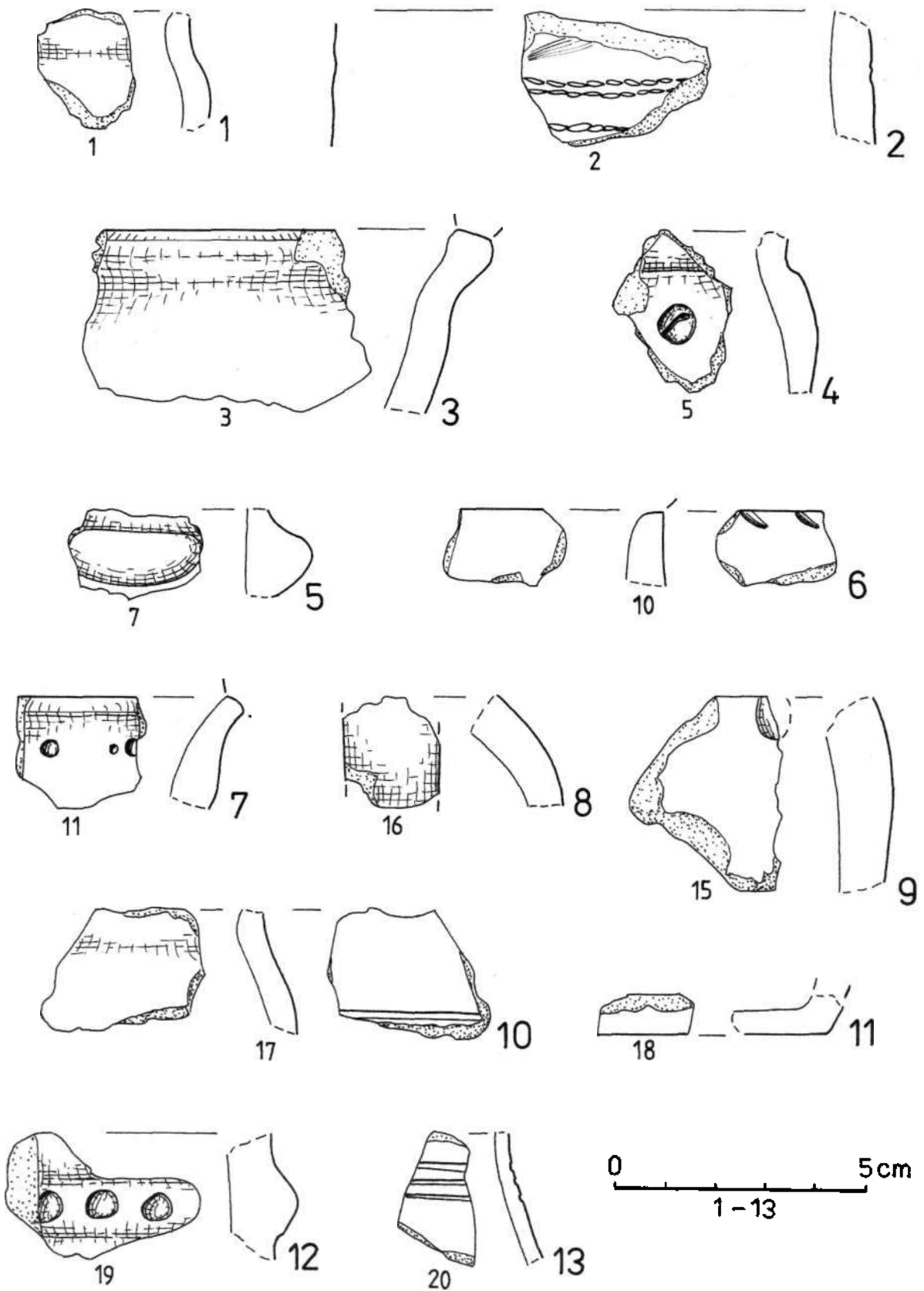
Uwagi:

W zasypisku obiektu KPL (por. rozdz. 7).

Ryc. 10.2. Opatowice, pow. Radziejów, stan. 1. Wybór elementów wydzielonych ceramiki z interstadium epok neolitu i brązu (por. tab. 10.4)

Fig. 10.2. Opatowice, district of Radziejów, site 1. Selected pottery of the Neolithic-Bronze Interstage (see table 10.4)

Ryc. 10. . Opatowice, pow. Radziejów, stan. 1. Wybór elementów wydzielonych ceramiki z interstadium epok neolitu i brązu (por. tab. 10.4)

Fig. 10. . Opatowice, district of Radziejów, site 1. Selected pottery of the Neolithic-Bronze Interstage (see table 10.4)

Tabela 10.2. Opatowice, pow. Radziejów, stan. 1. Horyzontalna i wertykalna dystrybucja ceramiki z interstadium epok neolitu i brązu

Table 10.2. Opatowice, district of Radziejów, site 1, Horizontal and vertical distribution of Neolithic-Bronze Interstage pottery

Wykop	WNI	WNII/WMI	WNII/WMII	WNII/WMIII	WNII/WMIV	WNII/WMV - ...	RAZEM
I	13	2	1	1			17
II	11	7	7	2			27
III	3	1	3	3	1		11
IV	9	4	1				14
V	25	1					26
VI	3					5 ²	8
VII	10	13	2	1		1	27
VIII	3	7	1				11
IX	4						4
X	1						1
XI	1				1	4	6
XII	1			1		2	4
RAZEM	84 (53,8%)	35 (22,4%)	15 (9,6%)	8 (5,1%)	2 (1,3%)	12 (7,7%)	156
	119 (76,2%)		37 (23,8%)				

Uwagi:

¹ Pominęto ceramikę niezlokalizowaną w pionie lub w poziomie, z warstw łączonych oraz ze szczegółowych badań powierzchniowych (w sumie 8 fragmentów).

² Z ob. 25 i 58.

udokumentowano jedno słabo zarysowujące się skupisko ceramiki z INB, usytuowane w południowo-wschodniej części badanego terenu (ryc. 10.1). Był to przy tym materiał bez kontekstu jakichkolwiek obiektów nieruchomych, stąd też jego ocena funkcjonalna jest trudna. Wstępnie przyjęto, że może być ono efektem bliżej niezdefiniowanej aktywności gospodarczo-osadniczej, lecz określenie to ma charakter hipotetyczny. Natomiast w części centralnej mamy do czynienia z obecnością grobów datowanych na interesujący nas etap pradziejów (ryc. 10.1).

Analiza planigraficzna (ryc. 10.1, tab. 10.2) oraz technologiczna (tab. 10.3) i stylistyczna (tab. 10.4) ceramiki wskazują, że jest mało prawdopodobne, by analizowane materiały miały charakter homogeniczny i były związane z jednym epizodem osadniczym. Wprost przeciwnie, wszystkie zebrane informacje wskazują, iż badane miejsce podlegało wielokrotnemu i wielorakiemu wykorzystywaniu.

10.1.2. Specyfikacja i analiza taksonomiczna cech ceramiki

Ze względu na udział w zbiorze dwóch różnych zestawów danych poniższa charakterystyka prowadzona jest dwutorowo, dotycząc najpierw naczyń znalezionych w obiektach sepulkralnych, następnie zaś ceramiki pochodzącej z „warstwy”.

10.1.2.1. Ceramika z grobów

W zbiorze ceramiki z grobów mieści się 6 jednostek: naczynie z ob. 25, dwa pojemniki z ob. 58, 2 naczynia

z hipotetycznego ob. 65 oraz fragment pojemnika z hipotetycznego ob. 66 (por. rozdz. 4 i 21). Poniżej zamieszczono szczegółowy opis każdego z tych znalezisk, uzupełniający informacje zawarte w tabelach 10.4 i 10.5.

Obiekt 25. Wyposażenie grobu 25 składało się tylko z 1 naczynia: pucharu doniczkowatego o lekko łukowatym profilu i lekko na zewnątrz wychylonym wylewie, zaopatrzonego w jeden owalny guzek (imacz), umieszczony bezpośrednio pod krawędzią (ryc. 10.2: 5). Omawianą formę można zaliczyć do typu 7,212 (o łukowatym profilu, gdzie R1>R3: Czebreszuk, Koško, Szmyt 2006). Naczynie zostało wykonane w recepturze opartej na domieszce średnioziarnistego tłucznia kamiennego (typ technologiczny lic).

Obiekt 58. Pochodzą z niego 2 naczynia: garnek i misa. Garnek (ryc. 10.2: 4) należy do typu 8,212, będąc formą esowatoprofilową, w której R1>R2, największa wydłutość brzuśca znajduje się w połowie wysokości, a wylew został wyodrębniony powyżej 7/8 wysokości (Czebreszuk, Koško, Szmyt 2006). Pojemnik ma jeden, umieszczony pod krawędzią, imacz — guzek, który ma profil wygięty łukowato w dół; innych zdobień brak. Receptura technologiczna oparta jest na domieszce średnioziarnistego tłucznia kamiennego (typ technologiczny IIc). Z kolei misa (ryc. 10.2: 6) jest formą o łukowatym profilu i wyodrębnionym dnie. Ma ściętą do wnętrza krawędź, a ornamentyka ogranicza się do czterech guzków umieszczonych przy krawędzi. Pod względem makromorfologii można ją zaliczyć do typu 4,11 (Czebreszuk,

Koško, Szmyt 2006): mis o ściankach profilowanych i wylewie wygiętym lekko do wnętrza. Podobnie jak poprzedni zabytek, reprezentuje ona typ technologiczny IIc.

Obiekt 65. Z hipotetycznego obiektu sepulkralnego zachowały się jedynie części przydenne 2 naczyń. Oba miały niewyodrębnione dno. Jedno z nich było zapewne misą (ryc. 10.2: 2). Z kolei drugie (ryc. 10.2: 1), o bardziej skomplikowanej tektonice, mogło być zdobione łuczkami (łuczkami) plastycznym w górnej, zniszczonej części. Z największym prawdopodobieństwem można je określić jako puchar o łukowato ukształtowanych ściankach (7,212 wg typologii A. Koško; por. Czebreszuk, Koško, Szmyt 2006). Mniej prawdopodobna jest kwalifikacja omawianego egzemplarza do kategorii głębokich mis. Obydwa naczynia z ob. 65 charakteryzowały się skrajną cienkościennością (ok. 3 mm grubości) oraz analogiczną technologią (domieszka drobnego i wyselekcjonowanego różowego tłucznia granitowego — typ technologiczny IIb), która wyróżniała się wysokimi standardami (bardzo dobrze wymieszana domieszka i silne wygładzenie, aż do wyblyszczania, obu powierzchni).

Obiekt 66. Jedynym wskaźnikiem istnienia tego domniemanego grobu jest fragment misy na nóżkach (ryc. 10.2: 3). Naczynie wykonano z miękkiej (mączystej) gliny bez domieszki tłucznia kamiennego (typ technologiczny Ib — bez domieszki tłucznia mineralnego). Odkryty fragment nie jest na tyle duży, aby wykonana na jego podstawie rekonstrukcja mogła być uznana za jednoznacznie prawomocną, stąd też proponowana liczba nóżek (3?) wydaje się tylko najbardziej prawdopodobną hipotezą.

10.1.2.2. Ceramika z „warstwy”

Z badanym etapem pradziejów związanych jest 158 fragmentów ceramiki znalezionych w „warstwie”, poza obiektami sepulkralnymi. Źródła te nie wiążą się z jakimkolwiek obiektem o charakterze osadowym. W zbiorze znajduje się 15 łusek (blaszek, tj. fragmentów pozbawionych jednej ścianki). Po ich wyłączeniu pozostałe fragmenty (w sumie 143) poddano makroskopowej analizie technologicznej według procedur przedstawionych wcześniej (Czebreszuk, Koško, Szmyt 2006). Wyniki analiz zamieszczono w tabeli 10.3. W dalszej kolejności przeprowadzono analizę komponentową, w trakcie której wszystkie badane fragmenty zostały zaliczone do odpowiednich komponentów technologicznych. Dotychczasową, opartą na doświadczeniach analiz źródeł ze stanowiska Opatowice 33, ich listę, która obejmowała 8 jednostek (Czebreszuk 2006, tab. 11.4), poszerzono obecnie o 3 kolejne. Aktualna jej forma jest następująca.

Komponent 1. Pod względem technologicznym ceramika reprezentuje cykl Ib i charakteryzuje się zawsze obmazywaną powierzchnią zewnętrzną. Zdob-

nictwo tworzą wątki zwiłkrotnionych linii rytych (xM-178), umieszczonych w strefie podkrawędnej.

Komponent 2. Jest bardzo jednolity pod względem technologicznym (wyłącznie cykl IIc z obmazywaniem powierzchni zewnętrznej). Dzięki pewnej „miękkości” ceramika ta nawiązuje do technologii KPL). W zdobnictwie występują nakrawędne wątki odciskanych punktów i słupków (xE-51 oraz xA-I).

Komponent 2a. Od komponentu 2 różni się brakiem domieszki tłucznia kamiennego: ceramika ta została wykonana w technologii charakterystycznej dla typu Ib.

Komponent 3. Masa ceramiczna zawiera domieszkę piasku i niewielkiej ilości tłucznia kamiennego (cykl Ib i IIb). Incydentalnie pojawia się tu wątek odcisków palcowych (xR-236).

Komponent 4. Technologicznie charakteryzuje go cykl IIb. Zdobnictwo składa się z podkrawędnych wątków odciskanych punktów wykonanych skośnie ustawionym narzędziem (xE-56).

Komponent 5. Pod względem technologicznym charakteryzuje go obecność drobnego piasku i tłucznia kamiennego (który występuje w większych ilościach w porównaniu z komponentem 3 i bez charakterystycznej dla komponentu 2 „miękkości”). W aspekcie makromorfologii mamy tu do czynienia z obecnością pucharów (typ 7,12).

Komponent 6. W zakresie technologii reprezentuje go głównie cykl IIc, przy minimalnej obecności cyklu IIb. Stałym elementem składowym staje się mika, widoczna na powierzchni zewnętrznej. Może się w nim pojawić również obmazywanie, zwłaszcza powierzchni wewnętrznej. W zdobnictwie charakteryzują go wątki odciskane sznura dwudzielnego (poziome, zwiłkrotnione: xJ-121:l>), także w formie segmentowanej). Z komponentem tym związane są puchary (7,211), garnki (8,212) i misy (4,11).

Komponent 7. Charakteryzuje go głównie obecność cyklu lib oraz — w mniejszej ilości — IIc. Jest to ceramika cienkościenna i, podobnie jak w komponentie 6, na jej powierzchni zewnętrznej obecna jest mika. W zdobnictwie występują wątki poziomych linii rytych (xM-178:l>) oraz małych punktów (E-41).

Komponent 7a. Jest to skrajnie „stołowa” odmiana komponentu 7, a mianowicie ceramika z przeważającą domieszką piasku (cykl Ib) przy obecności wyselekcjonowanego drobnego tłucznia kamiennego (cykl lib), z równymi i wyswieconymi powierzchniami i najczęściej bardzo cienkimi ściankami. Na powierzchni widoczna jest mika. Pod względem makromorfologicznym można zidentyfikować misy oraz puchary o łukowatym przebiegu ścianek (?).

Komponent 8. Ma on charakter „technologii funkcjonalnej” (stosowanej do realizacji wąskozakresowych zapotrzebowań wytwórcy). W ceramice tej obecna jest duża ilość grubej domieszki organicznej.

Tabela 10.3. Opatowice, pow. Radziejów, stan. 1. Wyniki makroskopowej analizy technologii ceramiki z interstadium epok neolitu i brązu

Table 10.3. Opatowice, district of Radziejów, site 1. Results of a macroscopic analysis of Neolithic-Bronze Interstage pottery technology

Lp.	Wykop	Obiekt	Pas lub nr lok.	Poziom eksploracji	Stany cech								Cykl technolo- giczny	Kompo- nent	Uwagi
					aa	ab	ac	ad1	ad2	ba	bb	ca			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1	SBP, pole A		a		221,23	2	2	2	12	7	89	13	IIb	7	
2	SBP, pole A		4		221	4	2	2	11	7	–	11	IIc	6	
3	SBP, pole A		46		222	1	2	1	11	5	89	13	IIb	3	
4	I		a	WNI	221,23	2	2	2	11	10	89	11	IIb	7	
5	I		b	WNI	221	4	2	2	11	9	89	11	IIc	6	
6	I		c	WNI	221	6	2	2	11	12	–	13	IIc	6	
7	I		c	WNI	221	1	2	2	11	7	89	11	IIb	7	
8	I		c	WNI	221,23	1	2	1	2	6	89	11	IIb	7	
9	I		c	WNI	221	2	1	1	2	9	89	11	IIb	3	
10	I		d	WNI	221	6	2	2	2	8	89	11	IIc	6	
11	I		e	WNI	221	1	2	2	11	6	89	13	IIb	7	
12	I		e	WNI	–	–	–	–	–	–	–	–	łuska		
13	I		f	WNI	223	6	2	1	2	8	89	11	IIc	6	
14	I		f	WNI	223	6	2	1	2	8	–	11	IIc	6	
15	I		g	WNI	221	2	2	2	11	9	8 – 12	2	IIb	3	
16	I		–	WNI	221	8	1	1	2	6	89	11	IIa	9	
17	I		d	WNII/WMI	221,23	2	2	2	12	8	89	11	IIb	7	
18	I		b	WNII/WMI	221	6	1	2	12	9	89	11	IIc	6	
19	I		–	WNII/WMII	222	4	2	2	2	6	–	11	IIc	6	
20	I		3	WNII/WMIII	221	6	2	2	12	9	–	11	IIc	6	
21	I		–	WNI + WNII	221,23	3	2	2	11	7	89	13	IIb	7	
22	II		a	WNI	221	6	1	2	12	8	89	11	IIc	6	
23	II		a	WNI	–	–	–	–	–	–	–	–	łuska		
24	II		a	WNI	221,23	1	2	1	2	7	89	11	IIb	7	
25	II		a	WNI	221,23	1	2	1	2	6	89	13	IIb	7	
26	II		b	WNI	221	4	2	2	11	7	–	11	IIc	6	
27	II		c	WNI	221	2	2	2	11	9	–	13	IIb	5	

Tabela 10.3 ciąg dalszy

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
28	II		d	WNI	221	6	2	3	12	10	–	3	IIc	6	
29	II		d	WNI	221	2	2	2	11	6	–	11	IIb	4	
30	II		e	WNI	221	6	2	2	11	7	–	13	IIc	6	
31	II		f	WNI	221,23	1	2	2	11	8	–	13	IIb	7	
32	II		–	WNI	221	2	1	2	12	7	–	11	IIb	3	
33	II		–	WNII/WMIA	222	2	2	2	11	6	–	13	IIb	3	
34	II		–	WNII/WMIA	221	8	2	2	11	7	89	2	Ila	9	
35	II		a	WNII/WMIB	221	3	1	2	11	11	–	13	IIb	5	
36	II		b	WNII/WMIB	222	6	2	2	12	10	89	2	IIc	6	
37	II		b	WNII/WMIB	–	–	–	–	–	–	–	–	łuska		
38	II		b	WNII/WMIB	221	10	1	2	11	10	–	2	Ila	9	
39	II		c	WNII/WMIB	221	6	1	2	11	11	69	11	IIc	6	
40	II		b	WNII/WMII	221	6	2	2	11	12	89	13	IIc	6	
41	II		b	WNII/WMII	221	1	2	2	11	8	89	11	IIb	3	
42	II		b	WNII/WMII	221	2	1	1	2	9	89	13	IIb	4	
43	II		c	WNII/WMII	222	2	1	1	11	9	89	11	IIb	3	
44	II		d	WNII/WMII	221	1	2	2	11	6	89	11	IIb	7	
45	II		–	WNII/WMII	–	–	–	–	–	–	–	–	łuska		
46	II		–	WNII/WMII	221,21	2	2	2	11	10	–	2	IIb	3	
47	II		12	WNII/WMIII	221	2	2	2	12	8	–	12	IIb	9	
48	II		10	WNII/WMIII	221,23	4	2	2	11	11	–	13	IIc	9	
49	II		–	WNII	221	3	2	2	11	8	–	13	IIb	5	
50	III		e	WNI	21	1	2	1	2	7	89	11	Ib	3	
51	III		–	WNI	221	6	1	2	12	9	89	11	IIc	7	
52	III		–	WNI	222,23	1	2	1	2	6	89	13	IIb	7	
53	III		b	WNII/WMIA	221,23	2	2	1	2	6	89	11	IIb	7	
54	III		b	WNII/WMII	221	4	2	2	11	9	–	13	IIc	6	
55	III		c	WNII/WMII	221,21	2	2	2	11	8	89	13	IIb	3	
56	III		d	WNII/WMII	21,23	2	2	2	11	7	–	11	IIb	7	
57	III		e	WNII/WMIII	221,23	2	2	2	12	9	89	11	IIb	7	

Tabela 10.3 ciąg dalszy

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
58	III		e	WNII/WMIII	221,23	2	2	2	12	8	–	11	IIb	7	
59	III	66	2	WNII/WMIII	21	1	1	1	12	4	89	13	Ib	7a	makromorfologia: misa? (typ 4?)
60	III		d	WNII/WMIV	222,23	1	2	1	2	6	89	11	IIb	7	
61	IV		b	WNI	221,23	2	2	2	11	8	–	11	IIb	7	
62	IV		c	WNI	221	2	1	1	2	9	89	11	IIb	5	
63	IV		d	WNI	221	6	2	2	12	7	89	13	IIc	6	
64	IV		d	WNI	221	6	2	2	12	12	–	11	IIc	6	
65	IV		f	WNI	221	3	2	2	12	10	89	2	IIb	5	
66	IV		37	WNI	222	2	2	1	2	4	89	11	IIb	4	
67	IV		–	WNI	221	2	2	2	11	5	89	13	IIb	5	
68	IV		–	WNI	–	–	–	–	–	–	–	–	łuska		
69	IV		–	WNI	221	6	1	2	12	6	–	11	IIc	6	
70	IV		c	WNII/WMI	–	–	–	–	–	–	–	–	łuska		
71	IV		–	WNII/WMI	221	2	1	2	11	7	89	11	IIb	4	
72	IV		2	WNII/WMII	21,23	1	2	1	11	9	89	2	IIb	7	
73	IV	65	–	WNII/WMI	223,23	2	2	1	2	3	89	13	IIb	7a	makromorfologia: puchar? (typ 7,212?), misa? (4?)
74	IV	65	–	WNII/WMI	223,23	2	2	1	2	3	89	13	IIb	7a	makromorfologia: misa? (typ 4?)
75	V		a	WNI	221	1	2	1	2	10	89	13	IIb	7	
76	V		a	WNI	222	2	2	2	11	9	89	13	IIb	4	
77	V		a	WNI	21,23	1	2	1	2	7	89	13	IIb	7	
78	V		a	WNI	221	4	2	2	11	8	89	11	IIc	4	
79	V		a	WNI	221	2	2	2	11	10	–	11	IIb	4	
80	V		a	WNI	222,23	2	2	2	11	9	89	11	IIb	7	
81	V		a	WNI	221	1	2	2	11	6	89	13	IIb	7	
82	V		b	WNI	222	3	2	1	2	8	89	11	IIb	6	
83	V		b	WNI	221,23	2	2	2	11	11	89	11	IIb	7	
84	V		b	WNI	221	6	2	2	12	10	–	11	IIc	6	
85	V		b	WNI	221	6	1	1	11	9	89	11	IIc	5	

Tabela 10.3 ciąg dalszy

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
86	V		c	WNI	221	2	2	2	11	10	89	11	IIb	4	
87	V		e	WNI	221	6	1	2	11	11	–	11	IIc	6	
88	V		–	WNI	221,23	1	2	2	11	9	–	11	IIb	7	
89	V		–	WNI	221	6	2	3	12	10	–	3	IIc	6	
90	V		–	WNI	221	4	1	2	12	11	–	2	IIc	4	
91	V		–	WNI	222	1	2	1	2	7	–	11	IIb	7	
92	V		–	WNI	221	4	2	2	11	5	–	13	IIc	7	
93	V		–	WNI	–	–	–	–	–	–	–	–	łuska		
94	V		–	WNI	–	–	–	–	–	–	–	–	łuska		
95	V		–	WNI	–	–	–	–	–	–	–	–	łuska		
96	V		–	WNI	–	–	–	–	–	–	–	–	łuska		
97	V		–	WNI	–	–	–	–	–	–	–	–	łuska		
98	V		–	WNI	–	–	–	–	–	–	–	–	łuska		
99	V		–	WNI	221	2	2	2	12	8	89	11	IIb	7	
100	V		a	WNII/WMI	222	1	2	1	2	6	89	11	IIb	7	
101	V		a	WNII/WMII + III	221	6	1	1	2	6	89	11	IIc	6	
102	V		e	WNII/WMII + III	222	4	1	1	2	8	89	11	IIc	6	
103	V		2	WNII/WMII + III	221	1	1	1	11	8	–	2	IIb	3	
104	VI		11	WNI	21	1	1	3	12	8	–	12	Ib	2a	
105	VI		–	WNI	221	9	2	3	12	11	–	2	Ila	9	
106	VI		–	WNI	221,21	2	2	2	11	9	–	2	IIb	5	
107	VI	25	–	WNII	221	6	2	2	12	5	810	11	IIc	6	makromorfologia: puchar (typ 7,212)
108	VI	58	–	WNII/WMVII	222,23	10	2	2	11	8	59	11	Ila	7	sklejka 4 fragmentów
109	VI	58	–	WNII/WMVII	21,23	1	2	1	2	6	59	11	Ila	7	
110	VI	58	–	WNII/WMIX	221,23	6	2	2	12	5	*	12	IIc	6	*powierzchnia wewnętrzna obmazywana wiechciem; makromorfologia: garnek (typ 8,212)

Tabela 10.3 ciąg dalszy

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
111	VI	58	–	WNII/WMIX	221,21,23	4	2	2	11	7	612	13	IIc	6	powierzchnia wewnętrzna ze śladami twardego gładzika; makromorfologia: misa (typ 4,11)
112	VII		a	WNI	–	–	–	–	–	–	–	–	łuska		
113	VII		b	WNI	221	3	1	2	2	9	–	11	IIb	4	
114	VII		c	WNI	221	2	2	2	11	12	89	2	IIb	4	
115	VII		c	WNI	221	4	2	2	11	8	–	11	IIc	6	
116	VII		d	WNI	221	4	2	2	11	8	–	11	IIc	6	
117	VII		e	WNI	221	6	2	2	12	9	89	13	IIc	6	
118	VII		d	WNI	221	4	1	2	11	9	89	11	IIc	6	
119	VII		d	WNI	222	6	2	2	11	8	89	11	IIc	6	
120	VII		–	WNI	221	4	2	2	2	12	89	11	IIc	6	
121	VII		–	WNI	221	2	2	2	11	10	–	2	IIb	5	
122	VII		b	WNII/WMI	221	2	2	2	11	5	89	11	IIb	4	
123	VII		b	WNII/WMI	221	4	2	1	2	9	–	11	IIc	6	
124	VII		c	WNII/WMI	221	4	2	2	11	10	89	2	IIc	6	
125	VII		d	WNII/WMI	221	4	1	2	11	10	–	11	IIc	6	
126	VII		d	WNII/WMI	222	2	1	2	11	10	89	2	IIb	4	
127	VII		d	WNII/WMI	221	2	2	2	11	9	–	11	IIb	4	
128	VII		–	WNII/WMI	221,23	2	2	2	11	8	89	13	IIb	7	
129	VII		–	WNII/WMI	222,23	2	2	2	11	11	89	13	IIb	3	
130	VII		–	WNII/WMI	221	1	2	1	11	9	89	13	IIb	3	
131	VII		–	WNII/WMI	–	–	–	–	–	–	–	–	łuska		
132	VII		–	WNII/WMI	221	6	1	1	2	8	–	2	IIc	6	
133	VII		–	WNII/WMI	221,23	1	2	2	11	9	–	13	IIb	7	
134	VII		–	WNII/WMI	221,23	4	1	2	2	8	–	13	IIc	7	
135	VII		b	WNII/WMII	221,21	1	2	2	12	10	89	11	IIb	3	
136	VII		c	WNII/WMII	21	1	2	1	11	10	–	11	Ib	3	
137	VII		c	WNII/WMIII	221,21	1	2	1	11	10	89	2	IIb	3	

Tabela 10.3 ciąg dalszy

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
138	VII		–	WNII/WMV	221,23	2	2	1	2	6	89	2	IIb	7	
139	VIII		a	WNI	222	3	2	2	11	9	89	11	IIb	7	
140	VIII		c	WNI	221	10	1	2	11	12	89	2	IIa	9	
141	VIII		g	WNI	223	4	1	1	2	9	–	11	IIc	6	
142	VIII		a	WNII/WMI	221	6	2	2	11	11	–	2	IIc	6	
143	VIII		a	WNII/WMI	221	2	1	1	11	10	89	11	IIb	3	
144	VIII		c	WNII/WMI	222,23	2	2	1	2	5	–	11	IIb	6	
145	VIII		d	WNII/WMI	221,23	2	2	1	2	9	89	2	IIb	6	
146	VIII		d	WNII/WMI	221	6	1	1	2	6	–	2	IIc	6	
147	VIII		e	WNII/WMI	221,23	1	2	1	2	5	–	13	IIb	7	
148	VIII		–	WNII/WMI	222	4	2	2	11	11	–	13	IIc	6	
149	VIII		e	WNII/WMII	221	6	2	2	12	8	–	11	IIc	6	
150	IX		a	WNI	222,23	4	1	2	12	11	89	13	IIc	6	powierzchnia wewnętrzna obmazywana wiechciem
151	IX		a	WNI	221	2	2	2	12	7	–	11	IIb	5	
152	IX		2	WNI	222	5	2	2	11	11	89	11	IIc	6	
153	IX		13	WNI	222	1	2	1	2	4	89	11	IIb	7	
154	X		–	WNI	–	–	–	–	–	–	–	–	łuska		
155	XI		–	WNI	222	6	2	2	11	8	–	11	IIc	6	
156	XI		–	WNII/WMIV	222	2	2	2	11	7	89	11	IIb	7	
157	XI		–	WNII/WMV	21,23	1	2	1	2	8	89	3	IIb	8	
158	XI		–	WNII/WMV	21,23	1	2	1	2	9	89	3	IIb	7	
159	XI		–	WNII/WMV	21,23	1	2	2	12	10	89	11	IIb	7	
160	XI		–	WNII/WMV	21,23	1	2	1	2	8	89	3	IIb	7	
161	XII		–	WNI	221	2	2	3	12	7	–	3	IIb	5	
162	XII		–	WNII/WMIII	221,21	1	2	1	11	8	89	2	IIb	3	
163	XII	59A	7	WNII/WMV	21	1	2	1	11	8	89	13	Ib	7a	
164	XII	59A	18	WNII/WMV	222,21	2	2	1	11	8	–	13	IIb	3	

Tabela 10.4. Opatowice, pow. Radziejów, stan. 1. Charakterystyka technologiczno-stylistyczna ceramiki wydzielonej z interstadium epok neolitu i brązu

Table 10.4. Opatowice, district of Radziejów, site 1. Register of diagnostic pottery of the Neolithic-Bronze Interstage

Nr elementu wydzielonego	Wykop	Poziom eksploracji	Pas lub nr lokalizacyjny	Obiekt	Identyfikacja fragmentu	Typ technologiczny	Typ mikromorfologiczny	Zdobienie	Rycina	Informacje uzupełniające, uwagi
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	I	WNI	c	–	kr	IIb	18e?	–	10.3: 1	zwieńczenie zniszczone
2	I	WNII/WMIII	3	–	b	IIc	–	b?: xJ-121:2 xJ-121...	10.3: 2	
3	II	WNII/WMIII	12	–	kr	IIb	9?k	–	10.3: 3	
4	II	WNII/WMIII	10	–	d	IIc	?	–	–	część przydenna
5	III	WNI	–	–	b	IIc	–	b; xM-180*, 236	10.3: 4	*ewentualnie zgrubienie pod spojeniem szyjki i brzuśca
6	III	WNII/WMIII	2	66	b, d	Ib	27?d	–	10.2: 3	makromorfologia: misa? (typ 4?)
7	IV	WNI	37	–	b?	IIb	–	sz?: ?E-60	10.3: 5	
8	IV	WNII/WMI	–	65	b, d	IIb	3c	sz?: ?E-60	10.2: 1	makromorfologia: puchar? (typ 7,212?) lub misa (4?)
9	IV	WNII/WMI	–	65	d	IIb	5c	–	10.2: 2	makromorfologia: misa? (typ 4?); zachowane tylko dno
10	V	WMII + WMIII	2	–	kr	IIb	1c	n-pw: x? A-?*	10.3: 6	*skośnie modelowane odciski?
11	VI	WNI	11	–	kr	Ib	18h	pz: x?M-180?, 41*	10.3: 7	*głębokie dołki
12	VI	WNII	–	25	kr, b, d	IIc	kr: 18f, d: 5b	pz: /1/E-60*	10.2: 5	*imacz owalny; naczynie: pucharzek doniczkowy
13	VI	WNII/WMIX	–	58	kr, b, u, d	IIc	kr: 18e, u: A2, d: 4d	–	10.2: 4	makromorfologia: garnek (typ 8,212)
14	VI	WNII/WMIX	–	58	kr, b, d	IIc	kr: 11i, d: 7c	pz: /4/ E-60*	10.2: 6	*imacz okrągły; makromorfologia: misa (typ 4,11)
15	VII	WNII/WMI	–	–	b	IIb	–	b: ...x?R-236	10.3: 9	
16	VIII	WNI	g	–	u	IIc	A2	–	10.3: 8	
17	VIII	WNII/WMI	e	–	b	IIb	–	sz?: x?M-176	10.3: 10	linia odciskana na stronie wewnętrznej?

Tabela 10.4 ciąg dalszy

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
18	VIII	WNII/WMI	c	–	d	IIb	I?	–	10.3: 11	
19	VIII	WNII/WMII	e	–	b	IIc	–	b?: xM-180, 236	10.3: 12	
20	IX	WNI	13	–	b	IIb	–	b: xM-178:3	10.3: 13	

Tabela 10.5. Opatowice, pow. Radziejów, stan. 1. Podstawowe wskaźniki metryczne (w cm) naczyń z interstadium epok neolitu i brązu

Table 10.5. Opatowice, district of Radziejów, site 1. Principal metric measurements (in cm) of vessels of the Neolithic-Bronze Interstage

Obiekt	Typ makromor- fologiczny	Wskaźniki metryczne (w cm)										Rycina
		R1	R2	R3	R4	H1	H2	H3	H4	H5	H6	
25	7,212	9,1	7,8	7,3	5,2	8,4	1,8	2,8	6,4	3,8	0,5	10.2: 5
58	8,212	9,0	8,7	9,8	6,5	10,1	1,5	3,7	8,8	5,1	1,0	10.2: 4
58	4,11	26,7	–	–	12,3	10,3/8,3	–	–	–	–	1,1	10.2: 6
65	4,? lub 7,212	?	–	–	?	?	–	–	–	–	0,4	10.2: 1
65	4,?	?	–	–	?	?	–	–	–	–	0,4	10.2: 2
66	4,?	?	–	–	?	?	–	–	–	–	1,5	10.2: 3

Tabela 10.6. Opatowice, pow. Radziejów, stan. 1. Wyniki analizy komponentowej ceramiki z interstadium epok neolitu i brązu w kontekście danych ze stanowiska Opatowice 33 (wg Czebreszuk 2006)

Table 10.6. Opatowice, district of Radziejów, site 1. Results of component analysis of vessels of the Neolithic-Bronze Interstage in the context of data from site Opatowice 33 (foil. Czebreszuk 2006)

Komponent	Frekwencja fragmentów ceramiki			
	Opatowice, stan. 33		Opatowice, stan. 1	
	Liczba	%	Liczba	%
1	4	6,9	0	0
2	8	13,8	0	0
2a	0	0	1	0,6
3	18	31,0	19	12,8
4	2	3,4	14	9,4
5	11	19,0	11	7,4
6	7	12,1	4	32,9
7	7	12,1	43	28,9
7a	0	0	28,9	2,7
8	1	1,7	1	0,6
9	0	0	7	4,7
RAZEM	58	100	149	100

Komponent 9. Charakteryzuje go receptura oparta na domieszce gruboziarnistego tłuczni kamiennego (cykl Ha), który często ma białawe zabarwienie. Zaliczona tu ceramika miała nierówne powierzchnie, ale ze śladami używania twardego gładzika. Były to zazwyczaj naczynia grubościennie. W zdobnictwie komponent ten wyróżnia się obecnością wątków listew plastycznych (M-180) oraz wielokrotnych równoległych linii rytch (M-178:1>).

Sumaryczne wyniki analizy komponentowej dla stanowisk Opatowice 33 oraz Opatowice 1 zawiera tabela 10.6. Obydwa stanowiska wykazują kilka istotnych różnic. Nieobecność w Opatowicach 1 komponentów 1 i 2 wskazuje na brak na tym stanowisku tych receptur z INB (głównie w formie wczesnych odmian KCSZ), które nawiązują do tradycji KPL. Z kolei wyraźnie obecne są komponenty 3 i 5, charakterystyczne dla rozwiniętych etapów KCSZ. Najwięcej jest jednak naczyń zaliczonych do komponentów 6 i 7, które na Kujawach łączą się z ugrupowaniami proto- i wczesnobrązowymi: schyłkową KCSZ, grupą Dobre i PDZ (KI). Na obecność ostatniego z wymienionych komponentów wskazuje zwłaszcza pojawienie się komponentu 7a. Całościowej interpretacji genetyczno-kulturowej wymaga nowo wyróżniony komponent 9. Jego charakterystyka jednoznacznie wskazuje na związki z horyzontem trzcinieckim, a diagnozę tę potwierdzają nieliczne cechy stylistyczne obecne w materiałach o wskazanej technologii, tj. listwy plastyczne i linie ryte.

10.1.3- Analiza chronologiczna

Punktem wyjścia jest porównawcza analiza typologiczno-chronologiczna materiałów z grobów, któ-

rej wyniki są następnie konfrontowane z cechami pozostałych źródeł ceramicznych ze stanowiska Opatowice 1.

10.1.3.1. Ceramika z grobów

Puchar z ob. 25 (ryc. 10.2: 5) nie ma zbyt wielu analogii na innych stanowiskach. Można do nich zaliczyć jedynie naczynie ze Starego Brześcia, stan. 4 (Czebreszuk 1996, tabl. IV: 15), i ze Śmiardowa Krajeńskiego (grób 2; Schafer 1987, Taf. 40: Grab 2:c). Formalnie taki sam, ale bez imacza pod krawędzią, jest egzemplarz z Bożejewic, stan. 8, grób 24 (Koško 1991, ryc. 10:3). Istnieje ponadto nieliczna grupa naczyń doniczko watech, które pozbawione były guzka, a ponadto pokrywało je bogate zdobienie (por. naczynia z Pikutkowa, stan. 6; Czebreszuk 1996, 105-106). W schematach typologicznych, opracowanych dla materiałów wczesnobrązowych o szerszym przestrzennym (ponadkujawskim) zakresie, tego typu formy nie zostały uwzględnione. Najwięcej podobieństw formalnych do analizowanego naczynia ma typ M2 wydzielony przez M. Bartelheima dla czeskiej kultury unietyckiej (Bartelheim 1998, 37 - 38). Zdaniem cytowanego autora, typ ten jest ściśle związany z czeską aglomeracją kultury unietyckiej (Bartelheim 1998, Kartę 115) i pochodzi z jej fazy 2 (Bartelheim 1998, Diagramm 9, 12) oraz 3 (Bartelheim 1998, Diagramm 6).

Datowanie naczynia opatowickiego opiera się na dwóch zasadniczych cechach: jego makromorfologii i zdobnictwie w postaci guzka pod krawędzią. Pierwszy z wymienionych zakresów jest w tym przypadku mało precyzyjny, gdyż forma doniczkowata jako taka ma bardzo długą chronologię, trwającą na Kujawach od fazy KCSZ 3 aż po PDZ (KI) 2 (Czebreszuk 1996,

tab. 19; por. na temat genezy form doniczkowatych: Czebreszuk 2001, 102 - 105). Podobnie jest ze zdobnictwem w formie guzków plastycznych, które trwało na Kujawach jeszcze dłużej, a mianowicie do końca INB (Czebreszuk 1996, tab. 19). Nieco lepiej wyglądają możliwości analizy chronologicznej całej formy, bowiem puchary doniczkowe z jednym guzkiem pod krawędzią i bez żadnych innych zdobień można zaklasyfikować z większą dokładnością, czego przykładem jest egzemplarz z grobu 2 w Śmiardowie Krajeńskim. Wzmiankowane naczynie zaliczono tam do tzw. fazy-grupy IIIb, a więc najpóźniejszej na cmentarzysku (Bokiniec, Czebreszuk 1993, tab. 2, 130 - 131), synchronizowanej z rozwiniętym etapem PDZ (KI). Jednakże w środowisku kujawskiej odmiany PDZ, jakim jest KI, okaz ze Śmiardowa prezentuje cechy raczej archaiczne, zważywszy na słabo wywinięty na zewnątrz wylew, który nawiązuje do wcześniejszych etapów rozwojowych, od KCSZ 4 po PDZ (KI) 1. Z drugiej strony późne datowanie naczynia ze Śmiardowa zbiega się ze wzmiankowanymi wyżej propozycjami M. Bartelheima dla czeskiej kultury unietyckiej. Można więc przyjąć, że dla egzemplarza opatowskiego datowanie synchroniczne z klasyczną kulturą unietycka jest najpóźniejsze z możliwych, formy te bowiem mogą też występować w zespołach starszych, związanych z wczesnymi etapami tej kultury.

Garnek z ob. 58 (ryc. 10.2: 4) ma na Kujawach analogię w postaci pucharu z Giżewa, stan. 1 (Czebreszuk 1996, tabl. VII: 15). W szerszej skali przestrzennej analizowana forma znajduje wiele odpowiedników. Należą do nich naczynia z miejscowości: Barleben w Saksonii-Anhalt (Zich 1996, 384), Criewen (Dolne Nadodrże; Wetzel 1969, Abb. 3:e, i), Dębogóra (Dolne Nadodrże; Siuchniński 1969, tabl. X; Zich 1996, 544), Dołganów, stan. 1, grób 1 (Dolne Nadodrże; Siuchniński 1969, tabl. VI, z imaczem na brzuścu), Domacyno (Dolne Nadodrże; Siuchniński 1969, tabl. V, z imaczem umieszczonym na brzuścu), Kasekow (Dolne Nadodrże; Siuchniński 1969, tabl. XXIV, egzemplarz zdobiony), Kreina w Saksonii (Zich 1996, 513), Löbsdorf w Saksonii-Anhalt (Zich 1996, 453), Marwice (Dolne Nadodrże; Siuchniński 1969, tabl. X:a), Pinnow, grób 12, skąd pochodzą trzy naczynia, wszystkie zdobione (Dolne Nadodrże; Wetzel 1969, Abb. 2:k, 1, t), Prenzlau (Dolne Nadodrże; Schroeder 1951, Taf. 20:8), Rożnowo (Dolne Nadodrże; Zich 1996, 549), Schönów (Dolne Nadodrże; Schroeder 1951, Taf. 6:5), Storkow (Dolne Nadodrże; Siuchniński 1969, tabl. XXXII), Szczecin-Płonie, stan. 2 (Siuchniński 1969, tabl. X, z imaczem na brzuścu), Tenditz w Saksonii-Anhalt (Zich 1966, 476), Vahldorf w regionie nad-solawskim (Schroeder 1951, Taf. 28:4), Wahlitz w Saksonii-Anhalt (dwa egzemplarze; Zich 1996, 413 - 415), Warlin w Meklemburgii (Kaufmann 1969, Abb. 1:c), Wolin, stan. 5 (Siuchniński 1969, tabl. XXI, egzem-

plarz zdobiony), Wrocław-Gądów Mały (Środkowe Nadodrże; Zich 1996, 616 - 617) oraz Żeliszawice (Dolne Nadodrże; Siuchniński 1969, tabl. XI). W typologii B. Zicha naczynie z Opatowie 1 można zaliczyć do typu 7M2 (Zich 1996, 147).

Forma z Giżewa jest datowana na fazy KCSZ 4/PDZ (KI) 1 (Czebreszuk 1996, 332). B. Zich łączy zabytki typu 7M2, do których zaliczyć należy analizowane naczynie, z fazą 1 kultury unietyckiej w Saksonii (Zich 1996, Beilage 3) oraz z przełomem faz 1 i 2 w grupie circumharceńskiej tej kultury (Zich 1996, Beilage 5). W grupie śląskiej pojemnik taki nie występuje w zespołach datujących.

Największa koncentracja analizowanych form znajduje się na północ od zwartego osadnictwa unietyckiego, zwłaszcza w Dolnym Nadodrżu. Są one tam uznawane za wyznacznik tzw. nadodrzańskiej ceramiki sznurowej (Schroeder 1951), która poprzez analogie w zdobnictwie do Pucharów Dzwonowatych (Czebreszuk 2001, 72) może być datowana na późny neolit/protobraz (Czebreszuk, Kozłowska 2007), trwający w tamtym regionie w latach 2300 - 2000 BC. Takie właśnie datowanie, przypadające na ostatnie wieki III tys. BC, wynika również z ustaleń kujawskich (Czebreszuk i in. 2000) oraz z propozycji B. Zicha (Zich 1996, Abb. 13).

Misa z ob. 58 (ryc. 10.2: 6) znajduje analogię w Bożejewicach, stan. 8, grób 12 (Koško 1991, ryc. 6:1). Z sąsiedniej Krajny pochodzi analogiczny egzemplarz ze Śmiardowa Krajeńskiego, z grobu 9a (Schafer 1987, Taf. 44:a). W typologii B. Zicha egzemplarz z Opatowie mieści się w ramach typu 4H (Zich 1996, 97). Formy te są bardzo nieliczne i tylko w Saksonii odkryto ich kilka (np. Köthen i Stauchitz; Zich 1996, 448 i 539).

Analogie do misy z Opatowie mają różne datowanie. Egzemplarz z Bożejewic wiąże się z okresem protobrazu, tzn. pochodzi z ostatnich wieków III tys. BC. Podobnie można datować typ mis 4H wg B. Zicha. W Saksonii proponuje on zaliczenie tego typu form do najstarszej fazy tamtejszej kultury unietyckiej (Zich 1996, Beilage 3). Z kolei grób 9a ze Śmiardowa Krajeńskiego jest wyraźnie młodszy i uznany został za należący do grupy-fazy IIIb tego cmentarzyska (Bokiniec, Czebreszuk 1993, 130 - 131), kojarzonej z rozwiniętymi etapami PDZ (KI).

Obydwa naczynia z ob. 65 (ryc. 10.2: 1 i 2) dzięki swoim cechom technologicznym (komponent 7a) oraz prostemu ukształtowaniu den nawiązują do wzorców charakterystycznych dla klasycznego etapu rozwoju PDZ (KI), zwłaszcza zaś do cmentarzyskowej odmiany ceramiki tego ugrupowania. Zarejestrowany na jednym z naczyń ornament plastycznego łuczka (ryc. 10.2: 1) ma niewiele analogii w świecie wczesnobrązowym. Wymienić tu jednak należy naczynie z grobu w Łojewie, stan. 4, na Kujawach (Koško 1993, ryc. 3:1). Wysoka jakość technologiczna oraz skrajna cienkościenność są

poszlakami, na podstawie których obydwie naczynia opatowickie można zaliczyć do klasycznego (2) lub późnego (3) etapu PDZ (KI), co może odpowiadać okresowi około 2000 BC lub nieco późniejszym, współczesnym klasycznej kulturze unietyckiej.

Misa na nóżkach z ob. 66 (ryc. 10.2: 3) nie ma, jak już wyżej zaznaczono, pewnej rekonstrukcji, co dotyczy zwłaszcza liczby nóżek. Pod względem typologicznym cecha ta odgrywa pewną rolę, naczynia bowiem na trzech nóżkach należą do wyjątków, podczas gdy najpowszechniejszy w początkach epoki brązu wzorec składa się z czterech nóżek. Jednakże w przypadku mis tego rodzaju liczba nóżek nie jest tak istotna, jak ukształtowanie górnej części naczynia (por. np. Zich 1996, typy od 4R do 4U). Misy na nóżkach znane są na Kujawach z wszystkich faz PDZ (KI). Zarejestrowano je np. na cmentarzyskach w: Dobrem, stan. 6 (Czebreszuk 1996, ryc. 38: 1), Iwnie, stan. 2, grób VII (Czebreszuk 1996, ryc. 49: 5) i grób VIII (Czebreszuk 1996, ryc. 49: 6), Wojdalu, stan. 1 (Czebreszuk 1996, ryc. 51: 3), a także w Śmiardowie Krajeńskim na północ od Kujaw (groby 4, 35, 40 i 75 — Schafer 1987). Natomiast z uwagi na cechy technologiczne (zwłaszcza istotny jest tu brak domieszki tłucznia kamiennego) forma z Opatowic powinna być datowana na wczesne etapy PDZ (KI).

W podsumowaniu należy uwypuklić, że stosunkowo dokładne informacje na temat chronologii oraz powiązań genetycznych dotyczą ob. 58. Najbardziej prawdopodobne wspólne datowanie pochodzących z niego naczyń przypada na okres od schyłku KCSZ do początkowych etapów PDZ (KI), co synchronizuje się z grupą Dobre (Koško 1991) oraz z wczesnymi etapami kultury unietyckiej. Byłyby to lata od ok. 2300 do 2000 BC. Ponadto istotne jest genetyczne powiązanie tych form zarówno wewnątrz świata unietyckiego, jak i poza nim. Analogie wewnątrzunietyckie dla obu naczyń koncentrują się na zachód (Saksonia-Anhalt) i południowy zachód (Saksonia) od Kujaw. W przypadku garnka najistotniejszy jest jednak kierunek północno-zachodni (Dolne Nadodrze), wykraczający poza zwartą ekumenę kultury unietyckiej. Ważna jest także stała obecność na liście analogii cmentarzyska w Śmiardowie Krajeńskim, zlokalizowanego bezpośrednio na północ od Kujaw.

Podobną chronologię miał zapewne grób 25, a prawdopodobnie także i hipotetyczny grób 66. Nieco inne ramy czasowe wyznaczają cechy technologiczne naczyń z ob. 65. Ich technologia (komponent 7a) wyklucza raczej etap schyłkowej KCSZ i wskazuje na późny (3) etap PDZ (KI), co w datowaniach bezwzględnych powinno się mieścić w ramach od 2000 do 1700 BC (Czebreszuk 1996, 190). Mamy więc w materiałach cmentarzyskowych do czynienia z dwiema fazami. Pierwsza składała się z grobów 25, 58 i 66,

drugą zaś tworzył grób 65. Rzutując powyższe dane na skalę czasu, można datować groby 25, 58 i 66 na okres 2300 - 2000 BC, natomiast grób 65 na 2000 - 1700 BC.

10.1.3.2. Źródła z „warstwy”

Materiały spoza obiektów charakteryzują się mało diagnostycznymi cechami pod względem taksonomicznym (tab. 10.3). Wszystkie one, a mianowicie: odciski palcowe, poziome odciski sznura, guzki, listwy plastyczne dołkowane palcem czy dołki pod krawędzią, mają długi okres występowania i są obecne w różnorodnych tradycjach kulturowych. Jednakże dzięki analizie komponentowej możliwe jest przedstawienie ogólnych diagnoz chronologiczno-kulturowych dla większości analizowanych materiałów, które można wiązać z kilkoma ugrupowaniami. I tak część omawianej ceramiki (por. komponenty 3, 5 i częściowo 6) odpowiada klasycznej i późnej KCSZ (KCSZ 3-4). Komponent 3 wskazuje ponadto na możliwą obecność w Opatowicach 1 śladów po ludności charakteryzującej się syntezą cech KPL i KCSZ (nawiązujących do typu Żabno 31, por. Czebreszuk, Koško 2000). Najliczniejsze są materiały reprezentujące komponenty 6 i 7, związane ze schyłkiem KCSZ (KCSZ 4) i początkami (etap 1) PDZ (KI) oraz z klasycznym (2) i późnym (3) etapem tejże jednostki. W Opatowicach 1 stosunkowo nieliczne są ślady obecności ludności z horyzontu trzcinieckiego (komponent 9), zapewne przypadające na jeden z początkowych etapów tego ugrupowania. Pod względem chronologicznym poszczególne komponenty mieszczą się w okresie od połowy III tys. BC (zespoły typu Żabno 31) po pierwsze wieki II tys. BC. Technologiczno-stylistyczne cechy ceramiki nie są jednak wystarczające do podziału tak zarysowanej całości na poszczególne fazy osadnicze.

10.1.3.3. Analiza porównawcza naczyń z grobów i ceramiki z „warstwy”

Na wstępie podkreślenia wymaga zasadnicza zbieżność informacji pozyskanych dla materiałów z grobów i z „warstwy”. Te ostatnie, zważywszy na brak jakichkolwiek obiektów, mają zasadniczo charakter źródeł bezkontekstowych. Należy zatem przyjąć, że dane pozyskane z zespołów grobowych są bardziej miarodajne i mogą pomóc w uściśleniu pozycji chronologicznej pozostałych źródeł. Istnieje nadto duże prawdopodobieństwo, iż część źródeł znalezionych poza obiektami sepulkralnymi może w istocie pochodzić ze zniszczonych grobów. Dotyczy to zwłaszcza najliczniejszych na stanowisku materiałów zaliczonych do komponentów 6 i 7. Co ważne, nie można takiej diagnozy wykluczyć również w przypadku innych komponentów (np. komponentu I 2a ze względu na cechy technologiczne misy z domniemanego grobu 66).

Zważywszy na zarysowany wyżej (część 10.1.2.2) kontekst opublikowanego wcześniej zbioru ceramiki z INB ze stanowiska Opatowice 33 (Czebreszuk 2006), należy zwrócić uwagę na nieobecność na badanym stanowisku cech wczesnych faz KCSZ i pojawienie się śladów ugrupowań z horyzontu trzcinieckiego. Największym jednak *novum* materiałów z Opatowic 1 jest obecność — unikalnych w skali Wzgórza Prokopiaka — zespołów o charakterze sepulkralnym (szerzej por. rozdz. 24).

10.1.4. Podsumowanie

W świetle sprawozdawanych wyżej wyników analiz ceramiki niewielkie jest prawdopodobieństwo obecności na stanowisku 1 w Opatowicach jakiegokolwiek osady ludności z INB. Bez wątpienia natomiast istniało tam cmentarzysko, którego obecność z perspektywy dziejów omawianego fragmentu Wzgórza Prokopiaka jest wyznacznikiem fazy zasiedlenia Opl-F (por. rozdz. 24 i 26). Jest przy tym możliwe, że cmentarzysko to było obiektem dwufazowym, w związku z czym uzasadnione jest wydzielenie dwóch podfaz:

- Opl-F1: cmentarzysko z okresu protobrazu, tj. ok. 2300 - 2000 BC, na który to odcinek czasu wskazują źródła z 3 grobów związanych z przełomem KCSZ i PDZ (KI), a także
- Opl-F2: cmentarzysko z wczesnej epoki brązu, tj. 2000-1700 BC, z którego udokumentowano 1 grób reprezentujący późny (3) etap PDZ (KI).

Nie sposób, oczywiście, wykluczyć rozwiązania alternatywnego: długiego funkcjonowania cmentarzyska (Opl-F1 + F2), którego początki sięgają protobrazu, a schyłek późnej fazy PDZ (KI).

Oprócz tego powierzchnia stanowiska mogła być penetrowana w różnych etapach INB od połowy III tys. do pierwszych wieków II tys. BC. Ewentualne, jednakże słabo udokumentowane w źródłach, epizody można wiązać z ugrupowaniami łączącymi tradycję KPL i KCSZ (analogicznymi do typu Żabno 31), a także rozwiniętej KCSZ i, być może, z początków horyzontu trzcinieckiego. Trzeba jednak zaznaczyć, iż zły stan zachowania niektórych grobów (np. ob. 65) może sygnalizować zniszczenie części obiektów sepulkralnych. W takim przypadku ceramika z rozbitych naczyń stałaby się składową zbioru omówionego w tej pracy jako pochodzący z „warstwy”. Aktualnie brakuje nam przesłanek do jednoznacznego wyjaśnienia tego zagadnienia. Nadzieję na rozstrzygnięcie wskazanych kontrowersji daje uszczegółowienie analizy komponentowej w trakcie opracowywania materiałów z następnych stanowisk na Wzgórzu Prokopiaka.

10.2. Ceramika z epok późniejszych

Ślady osadnictwa z epok późniejszych ograniczają się do 2 obiektów (klasyfikowanych jako paleniska o metryce średniowiecznej lub nowożytnej, por. rozdz. 4.3) oraz 27 fragmentów ceramiki (tab. 10.7), z których 25 należy do kultury łużyckiej, a 2 reprezentują okres wczesnego średniowiecza (z faz D-E?).

Omawiane materiały zostały rozpoznane w większości wykopów (poza wykopem VI, XI i XII). Rejestrowano je głównie w górnych poziomach eksploracyjnych (WNI oraz WNII/WMI), a jedynie w wykopie III, IX i X pojedyncze fragmenty znaleziono głębiej — w WNII/WMII i w WNII/WMIII.

Tabela 10.7. Opatowice, pow. Radziejów, stan. 1. Dystrybucja w pionie i w poziomie ceramiki kultury łużyckiej (KŁ) oraz z okresu wczesnego średniowiecza (WS)

Table 10.7. Opatowice, district of Radziejów, site 1. Horizontal and vertical distribution of pottery of the Lusatian culture (KŁ) and from Early Middle Ages (WS)

Wykop	Poziom eksploracji	Liczba fragmentów ceramiki			
		KŁ	waga (w g)	WS	waga (w g)
1	2	3	4	5	6
SPB, pole A		1	6		
I	WNI	4	21	1 ¹	2
II	WNI	1	7		
III	WNI	3	24		
III	WNII/WMII	1	39		
IV	WNI	5	29		
IV	WNII/WMI	1	14		
V	WNI	1	3		
V	WNII/WMI	2	16		
VII	WNI	2	20		
VII	WNII/WMI	1	3		

Tabela 10.7 ciąg dalszy

1	2	3	4	5	6
VIII	WNI			1	1
IX	WNII/WMIII	1	17		
X	WNI	1	14		
X	WNII/WMIII	1	8		
RAZEM		25	221	2	3

Uwagi:
1. WS - fazy D - E.

Przedstawiona wyżej, skromna liczebnie, pula danych wskazuje na pomijanie obszaru stanowiska Opatowice 1 w czasach następujących po wczesnej epoce brązu. Rozpoznane tu relikty kultury łużyckiej oraz z okresu wczesnego średniowiecza świadczą jedynie

o sporadycznych i krótkotrwałych penetracjach obszaru stanowiska, który — podobnie jak teren stanowiska Opatowice 33 (Czebreszuk 2006, 222) — pozostawał na marginesie zasadniczych zainteresowań społeczności tej części Wysoczyzny Kujawskiej.